

Napsal Robert Saudek

(E*forum, 03. 01. 2024)

Robert Saudek (1880–1935) byl již před první světovou válkou mužem mnoha zájmů (k jeho pozdějším grafologickým spádům srov. *E*forum*, 9. 6. 2022), jež ani zdaleka nelze redukovat na působení v poli ‚kulturní produkce‘, zvláště pokud toto pole chápeme jako terén, jemuž dominují ambice ryze duchovně-intelektuální či vyhraněně estetické. Příznačná je v tomto směru scéna, kterou Arne Novák v roce 1935 vetkl do vzpomínky na první, berlínské setkání s R. Saudkem, které lze situovat do rozmezí od podzimu 1900 do pozdního jara 1901, kdy Novák v Berlíně studoval: „Přisedl po obědě k nám, Ladislavu Hofmanovi a ke mně, v kteréši kavárně Pod Lipami a zapředl nás do živého a zábavného hovoru. Z nás by se nebyl nikdo nadál, že mluvíme s budoucím spisovatelem. Byl nabit naléhavou praktičností a snažil se nás snést z oblak filozofie a kvetoucích horských lučin básnictví do nížin dámského konfekcionářství a skutečně se mu podařilo zvléci nás hned po číšce černé kávy před výkladce několika módních závodů. Ale byl zajímavý a opravdový“ (Ahasver, in: Lidové noviny, 18. 4. 1935).

V době, kdy Saudek publikoval črtu Die Poesie des Magens (tedy v létě 1910), kterou dále předkládáme, měl již za sebou lecjaký výkon beletristický: zmínit lze knižně vydaná dramata „dětské duše“ (1903, Drei Bühnendichtungen der Kinderseele), tragédii Revoluze na gymnáziu (1904, Verschworene. Eine Gymnasiasten-Tragödie, jeden exemplář s dedikací se dochoval v pozůstalosti T. G. Masaryka) či romány Und über uns leuchtende Sterne a Dämon Berlin (oba 1907) a Der Mikado (1909). Zároveň se Saudek nejpozději od roku 1904 profiloval jako enormně čilý kulturní publicista, úspěšně obesílající svými texty (literárně- nebo divadelněkritickými referáty, črtami, fejetony, reportážemi, esejemi) redakce řady evropských německojazyčných deníků (včetně kupříkladu Rigasche Rundschau či Pester Lloyd) a revuí. Některé uveřejnil také česky – zejména v Čase, 10. září 1907 referoval v Lidových novinách na téma „vědecké výklady snů“. Klíčovým, opakovaně tematizovaným podnětem byla Saudkovi Mauthnerova kritika jazyka, v jejím a jiných osvětleních se Saudek obracel k různým formám vztahu jazykových i tělesných manifestací k čemusi, co lze označit jako ‚charakter‘, ‚psychické ustrojení‘.

Text Die Poesie des Magens, který tu – v německém originále i v překladu do češtiny – reprodukuje ve znění, odpovídajícím otisku v Berliner Tageblattu 28. srpna 1910 (stejnomená varianta, již Saudek uplatnil o několik dní později, 4. září v Prager Tagblattu, prošla několikerým krácením a dalšími úpravami: ubyl třetí odstavec, počínající „In der ersten“ ...; pátý odstavec byl ukončen sekvencí „im Geiste noch einmal nachzugenießen“, navázáno pak bylo teprve odstavcem sedmým / „Es müßte

in der Tat“.../; desátý až dvanáctý odstavec byly sloučeny v jediný a v pražské verzi byly také sloučeny dva poslední odstavce). Saudkova stať příhodně dokládá schopnost pohybovat se mezi diskurzy a sférami lidského světa: kulturněkritická vnímavost k určitým gastro-znakům městské skutečnosti je zároveň citlivostí čtenářskou.

mt

Poezie žaludku

Když se na cestách seznámí říšský Němec a Rakušan, oba pánové se v hovoru nevyhnutelně dostanou ke starému tématu: Berlín versus Vídeň. Jakkoliv mohou být oba hloupí, brzy si uvědomí, že se už o kráse Ringstrasse ani o mramorových sochách v berlínském parku Tiergarten nedá říct nic nového. O rozdílech v jídle ovšem dokážou oba pánové hovořit hodiny. V Berlíně se totiž vídeňský řízek připravuje s omáčkou, a nemají tam vůbec ponětí, jak má vypadat dobrá hovězí pečínka, místo moučníku podávajípodivný pudink, a když se člověk nakonec dopustí té chyby, že se odváží až za Berlín na pomořanské pobřeží Baltského moře, pak si teprve uvědomí, jak zásadně se obě kultury, tedy ta říšskoněmecká a rakouská, liší. Vídeňskou kuchyni naleznete prostě pouze ve Vídni a telecí pečení tuhou jak podešev zase toliko v císařském Německu.

Kdyby si někdo dal tu práci a vedl statistiku o tom, jak často se v rozhovorech lidí opakují různá konverzační témata, musel by dojít k závěru, že o ničem, dokonce ani o lásce, oblečení či známých z práce, se na světě nemluví tolik jako o jídle. Jsou lidé, kteří během dne nedělají nic jiného, než že zbožně očekávají hodinu oběda či večeře, a podle mého skromného odhadu je těchto lidí většina; v Německu je to většina třípětinová, v Rakousku čtyřpětinová.

V prvních třiceti letech života nás snad ponejvíce žene kupředu ješitnost a láska, později ovšem se tím, co nás pohání, stává záliba v jídle, přerůstá nakonec ve vášeň, která si podmaní vše ostatní, přinejmenším kvantitativně. Dokonce i dobře vychovaní a přiměřeně taktíci jedinci netrpělivě přeruší jakýkoliv rozhovor, když jsou postaveni před závažný problém rozhodnout se v restauraci s jídelním lístkem v ruce, co si dají.

Dobře vím, že vytvořit statistiku konverzačních témat prakticky nelze, ale i tak bych chtěl alespoň nastínit jiný kvantitativní postřeh, který by mohl říci něco nového těm bláznům, kteří neustále přemýšlejí o tajemství zmíněného úspěchu. Vezměme si nejúspěšnější romány určité epochy a podívejme se na to, kolik prostoru se v nich věnuje popisu jídla.

Oddělme potom popisy a pasáže, které líčí nepříjemné situace, hodování přerušené katastrofickými událostmi nebo znepríjemněné vážnými příhodami a nikoliv pouze doprovázené laškovnými hrátkami, od těch scén, při jejichž četbě se budou gurmáni a labužníci z řad čtenářů cítit stejně blaze, a narazíte na překvapivý výsledek, že téměř

všechny úspěšné romány obsahují pasáže, jež lze číst jako pozvánku pro vášnivé přežvýkavce.

„Přežvýkavcem“ nazývám čtenáře (nebo posluchače), který má téma „jezení“ se všemi jeho variacemi natolik rád, že mu stačí přečíst si přiměřeně dobrý popis jídla, aby sám sebe okamžitě viděl před prostřeným stolem, vše znovu čichal a chutnal a v duchu opakovaně pociťoval slast z jídla, kterou kdysi sám zakoušel, aby tedy znovu prožíval akt jídla. Mezi skutečným přežvykováním a přežvykováním literárním tak mohou uplynout léta a desetiletí, za tu dobu se změnil názory, jeho povaha, sklony, z někdejšího člověka nemuselo zůstat vůbec nic, tehdejší jedlík se ale nezměnil, zde tkví lidská prapodstata, na níž nic nezmění výchova, prostředí, štěstí či neštěstí, ani bohatství či chudoba.

Každý, kdo si myslí, že podobná charakteristika „přežvýkavce“ je snad přehnaná nebo nějak „fejetonisticky zbarvená“, nechť si vzpomene, jak on sám nebo jeho známí četli scény v tom či onom slavném románu, v nichž se jedlo, aby si uvědomil, jak je tento popis přiléhavý, a zjistil, zda sám patří mezi ty, kdož žvýkají či přežvýkají.

Svět by skutečně nebyl v pořádku, kdyby mohly literární příběhy dosáhnout masového úspěchu, aniž by uspokojily žaludky svých čtenářů. Čtenářky si chtějí při čtení románů odpočinout od problémů s toaletou, páni čtenáři zase od důležitých obchodů a rokování. Vážné problémy nepatří k představě klidné kratochvíle a za dobrou knihu roku si lidé vyberou se zvláštní oblibou právě tu, která líčí radostné věci, která je „veselá a rozverná“, nebo jak říkají „vzdělanci“, „optimisticky“ naladěná. Jakmile si člověk jako labužník s vroucí oddaností naplnil žaludek, nelze v tomto ohledu při nejlepší vůli již učinit nic dalšího, a tak - veden básníkem - pokračuje v této bohulibé činnosti ve své mysli. Našinec je totiž vzdělaný a oplývá fantazií.

Román *Jettchen Gebert* (Jitunka Gebertová) Georga Herrmanna je rozkošně napsaným kulturní portrétem, ale dosáhl úspěchu u veřejnosti nikoli pro své umělecké kvality, ale proto, že v žádné knize z poslední doby se tolik a s takovou rozkoší nejedlo. Rozmilý čtenář, jehož předkové jedli přesně tak, jak se stoluje právě v rodině Salomona Geberta, na své mládí jistě vzpomínal se slzami v očích. -Baže, přesně takhle to bylo, tenkrát ještě neexistovaly spižírny ve velkopanský zařízených příbytcích, tenkrát si člověk pro zavařené ovoce jednoduše sáhl do kameninového džbánku pod lenoškou, tehdy ještě lidi věděli, jak se připravuje štika, a člověk tu dobrotu také uměl rádně ocenit! Při každém jednotlivém kroku v románové scéně musel milovník této štičí pochoutky (když jako čtenář pomyslně seděl u Gebertů) v duchu přežvykovat, od nákupu ryby až po její zažití. Roztomilá Jitunka rybu koupí, strýc Eli ji cestou pochvaluje a stvrdí, že je skutečně hodna své ceny, doma už všichni netrpělivě sedí u stolu s pečlivě uvázaným ubrouskem pod krkem, štourají vidličkami v předkrmu a s očekáváním hledí na dveře. A pak dojde na štiku. Všechny u tabule omámí koncert vůní, každý ze slavnostních hodujících se proto nutně musí vyjádřit k její váze a palačinky, které byly nedávno ještě „nevalné chuti“, se tentokrát povedly na výbornou, nejsou dnes jako obvykle naplněny obyčejnou mrkví, nýbrž pocukrovanými

jahodami, černými ořechy a trpkou kdoulí, oči všech ulpívají na rukou toho, kdo má tu čest a porcuje pečení, dřeňové knedlíčky v polévce jsou skvěle pikantní a třešňový koláč jako dezert je delikátní. Čtenářům této scény se sbíhají sliny v ústech, když v duchu přežvykují jídlo, které také kdysi požili. „Tohle musíte číst.“ A skutečně to člověk musel přečíst, a tak si to tedy přečetl, čímž pomohl této roztomile přátelské, srdečné knize k úspěchu, nikoliv snad proto, že by zobrazovala úžasně naivní, dávno minulou dobu, nýbrž z toho důvodu, že připomněla čtenáři tehdejší stravovací návyky a jídelníček.

Jak se dnes obědvá u pana komerčního rady na Kurfürstendammu, jak jedí hrabata a baroni, jak vypadá lovecká snídaně, to jsme se už dávno dozvěděli od svobodného pána von Omptedy, Rudolfa Stratze či Heinze Tovoteho, jak se ovšem stoluje u Salomona Geberta, to nám nemohl říct nikdo jiný než Georg... Berlínští přežvykavci našli svého básníka a byla to prazvláštní náhoda, že jejich básník byl i naším básníkem, že umělecky cítil a že v opravdových tónech vdechl život těm, jež jsme si zamilovali a již nám zůstali v srdci.

Ale copak Berlín nakonec předstihnul Vídeň!? Našel snad Berlín, kde telecí pečeně – jak známo – chutná jako podešev, básníka, jehož Vídeň, město s nejvybranější kuchyní, postrádá? Zeppelin, nu toho ať si v Německu klidně nechají, náhradou za zeppelinové šílenství si v Rakousku vymysleli ten či onen špás, ale literárního ctitele vídeňské kuchyně je ve Vídni třeba mít.

Pánbíček, který, jak známo, může za to, že každá doba má své potřeby, se také stará o jejich uspokojení. Doba si žádala muže, jenž by velebil vídeňskou kuchyni a tento glorifikátor přišel. Jmenuje se Bartsch a napsal román *Die Haindlkinder* (Heindlovy děti).

„Každý vzdělaný člověk“ ví, že se u výše zmíněných Gebertů nápadně mnoho jedlo a nápadně málo pilo. Něco takového není typické pro celý Berlín, ale jen pro velmi specifickou část jeho obyvatel. Starý pan Haindl ve Vídni, jeho rodina a přátelé se na to dívali jinak. Přísahali sice na své vídeňské smažené kuřátko stejně svatosvatě jako Gebertovi na svou štiku, ale starý Haindl ho musel zapíjet mladým vínem. Kdo byl někdy u Dunaje a četl vývěsky v restauracích, ten to pochopí. Mladé víno je něco, kvůli čemu se lze vydat snad i na pouť, a jako Vídeňan to také určitě uděláte. Dokonale si ho ovšem můžete vychutnat toliko na určitých místech ve vzdálenějším okolí Vídne. Nejlepší žízeň panuje tam venku, protože na tato místa se dopravíte již s vyprahlým hrdlem po důkladné túře; jen venku, na čerstvém vzduchu, člověk pozná díky smaženému kuřátku, co to znamená starobylá kultura. Křupavá krustička obalu se vám z masíčka nedrolí, nepoužívají se stará kuřata, host klidně vezme kůstku do ruky a vysaje z ní morek tak, až mu jazyk blahem tancuje. Říšský Němec jíst neumí, vezme nůž a vidličku a nakrájí to ubohé smažené kuřátko, jako by to byl kus vepřového.

Zobrazení hodující společnosti je a bude ideálem čtenáře... i autora románů. Jen málokdo dokáže proměnit jídlo v umělecké dílo jako Herrmann a Bartsch. Pro ty méně

zdatnější v oblasti umění se leckdy jedná o nedosažitelnou metu. Vystavět deset charakterů postav najednou a živě je přiblížit čtenáři není snadný úkol. Lze ho však snadno zvládnout, právě když těchto deset osob posadíte ke společnému jídelnímu stolu.

Řekni mi, jak jíš, jak třímáš vidličku, jaké zábrany máš z ohleduplnosti k bližnímu u tabule, jak hlasitě nebo tiše mluvíš s plnými ústy, a já ti řeknu...

Račte mi zde ovšem okamžik poshovět! Neb to je ten trik. Spisovatel by klidně mohl dodat... „kdo jsi“, ale neudělá to, přenechá tuto práci milému čtenáři. A čtenář se úkolu, který mu byl přidělen, ujímá, dává odpověď a řeší nejtěžší psychologické záhady. Dočte-li se o člověku, jenž u stolu dámě po svém boku vylije omáčku do klína, okamžitě tuší, že tento člověk je nešika a nevzdělanec, protože čtenář sám je vzdělaný a nikdy by nic takového neudělal. Pošklebuje se proto nevzdělanému spolustolovníku, stejně jako se směje Guidu Thielscherovi v divadle Metropol, jehož partnerce u stolu číšník nalil remuládovou omáčku do výstřihu a komik se jí naivně ptá, zda si tam může také namočit svůj chřest. Čtenář ví, že se s plnými ústy nehuláká, že je dovoleno při žvýkání hovořit pouze tiše, a to navíc výhradně v případě, že krom něj najednou mluví maximálně čtyři lidé, ale ne snad dvanáct lidí. –Pro autory, kteří neovládají divadelní a románové techniky, je často proklatě obtížné smysluplně zdůvodnit, že se na jevišti nebo v románové scéně současně objeví deset různých postav. Autor nemůže koneckonců dopustit, aby se mu ve scéně promenovaly osoby podobně jako na prknech berlínského divadla Thalia, když se pro potřeby taneční apoteózy na konci dějství najednou objeví milenka, která se ještě před chvílí zapřísáhla, že svého ctitele už nikdy nechce vidět, se svým milým ruku v ruce a tančí kankán. Právě hostina nabízí nejlepší příležitost, jak takové technické potíže překonat. A proto vezmi, milý autore, seznam postav, které chceš uvést, do ruky, pozvi všechny k jednomu stolu, pěkně je usad', naservíruj jim nějaký pokrm, při jehož požívání se nejlépe projeví duchovní charakter toho kterého jednotlivce, nechej jednoho, aby lačně hltal, druhého taktně vyčkávat, třetího, aby se s někým překřikoval, čtvrtého mlčet –v mžiku máš vedle sebe deset portrétů v jediné kapitole.

Populární autoři zábavných románů téměř vždy pohrdají jídlem jako technickým prostředkem, mohou se bez něj obejít tím spíš, že techniku vyprávění ovládají na výbornou. Vědí také, že lid většinou nesympatizuje s tím, co je mu nejbližší, a proto mu obvykle u stolu ukazují vysokou šlechtu. Způsoby jednoho člověka zde nevyčnávají v takových situacích nad způsoby druhého a čtenářův zájem se může o to více soustředit na detaily jídelníčku. Ženské autorky někdy používají jídlo dokonce k dotváření tragického účinku. V románu *Goldenes Bett* (Zlatá postel) paní Wohlbrücková posílá chudou, usouzenou učitelku na nejubožejší večeři, jakou si kdo kdy vymyslel, zatímco její slavný bratr básník sedí ve stejnou chvíli u bohatě prostřeného stolu a pochutnává si na nejvybranějších pokrmech, pochoutkách tak znamenitých, že o nich lze psát výhradně francouzsky.

Přesto nezaznamenal velmi poutavý román Julia Philippa-Heergesella *Der steinerne*

Zeuge (Kamenný svědek) v poslední době úspěch, ačkoliv obsahuje mimořádně vtipnou a skvěle napsanou scénu, v níž se jí. Téměř to vypadá jako důkaz opaku toho, o čem zde hovoříme; ale jen téměř: pan Heergesell by totiž nesměl při svém líčení přerušovat pohodovou atmosféru při požívání skvělého jídla vážnými a naprosto nepatřičnými rozhovory člověka, jehož navýsost vážné problémy a otázky nutně musí kalit spokojenost našich přežvýkavců.

Přeložil Lukáš Motyčka

www.ipsl.cz